

УДК 351.82: 339.172(477)

МЕХАНІЗМ ПОБУДОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ**Карпенко Л.Ф.***Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Державне регулювання відіграє важливу роль у становленні і розвитку біржової торгівлі як сегменту оптового товарного ринку. На даному етапі реформування системи біржової відносин в нашій країні одним з основних завдань є переосмислення економічної концепції становлення, функціонування біржового ринку та визначення напрямів розвитку державної політики щодо забезпечення на ньому стану динамічної рівноваги. У статті проаналізовано сучасний стан розвитку біржової торгівлі в Україні та розглянуто результати дослідження вітчизняних вчених в аспекті державної політики розвитку біржових відносин. Визначено переваги державного регулювання біржової діяльності на фоні функціонування системи органів саморегулювання та внутрішніх органів управління товарних бірж. Сформовано основні методологічні засади подальшого розвитку біржової торгівлі нашої країни і напрямки вдосконалення системи управління на мікро та макро рівнях.

Ключові слова: біржова діяльність, біржова торгівля, механізм регулювання, державна політика, державне регулювання

UDC 351.82: 339.172(477)

MECHANISM OF FORMING OF STATE POLICY OF DEVELOPMENT OF EXCHANGE TRADE IN UKRAINE**Karpenko L.F.***National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Government regulation plays an important role in the formation and development of the exchange's trading as a part of wholesale commodity market. The author believes that on the way of reforming the system of exchange's trading the process of recognizing the economic conception of its maturing and performances as well as providing conditions for its dynamic equilibrium are the main tasks of economic policy. The tendencies of exchange's trading development have been analyzed in the article. Ukrainian domestic scientists' researcher's results in the sphere of public policy of exchange relations development have been reviewed. The advantages of exchange activity regulation on the background of the self-regulation system functioning and internal machinery of government commodity exchanges have been found out. The basic methodological principles of Ukrainian exchange trade further development and areas for management system improvement on micro and macro levels have been formed.

Keywords: exchange activities, exchange trade, the mechanism of regulation, public policy, public regulation.

Актуальність проблеми. Для досягнення високоефективного механізму біржової діяльності в нашій країні, необхідно насамперед сформувати правовий біржовий ринок. Участь держави в цих процесах не є випадковою. Багато дослідників надають перевагу американській моделі, де рівень втручання держави досить обмежений. Економічна ситуація в нашій країні навпаки потребує державної підтримки та регулювання, оскільки наявна система біржової торгівлі обмежено регламентує функціональні особливості діяльності біржового товарного ринку.

За останні роки формувалася чимала кількість законопроектів та програм розвитку біржової діяльності, які так і не знайшли місце в законодавчому полі країни. Сьогодні, на жаль, економічна система не в змозі гарантувати виробникам і покупцям повного захисту від інфляцій та фінансових збитків в майбутньому.

Аналіз останніх наукових досліджень. Система біржових відносин в Україні сьогодні потребує суттєвих перетворень у зв'язку з прогресивним розвитком біржових ринків світу. Питанням розробки та вдосконалення механізмів функціонування біржового ринку присвячені наукові праці П.І. Гайдуцького, П.Т. Саблука, О.М. Сохацької, О.М. Шпичака, Б.Л. Беренштейна, О.М. Могильного, Г.В. Черевка, Ю.П. Воскобійника. Проте невирішеними залишаються питання формування єдиного законодавчого поля та ефективних важелів управління з боку держави.

Мета роботи: проаналізувати структуру біржової торгівлі та визначити напрямки розвитку біржових відносин на усіх рівнях функціонування.

Викладення основного матеріалу дослідження. В багатьох країнах світу давно існують строкові ринки та ринки форвардних і ф'ючерсних біржових контрактів, що дає можливість максимального захисту всіх учасників торгів. Ці та інші фактори впливу гальмують процес розвитку «здорового» біржового ринку уповільнюючи і розвиток ринкової економіки.

Проаналізувавши законодавчу базу щодо регулювання біржової торгівлі нашої країни та загальний рівень її розвитку, в таблиці 1 ми сформували перелік факторів, що чинять негативний вплив на розвиток товарних бірж.

Сукупність вище наведених факторів формують негативний вплив на розвиток біржового середовища. Оскільки з боку держави існує послаблення важелів впливу на біржі, виникає тенденція посилення хаосу в системі біржової діяльності.

Таблиця 1 - Фактори негативного впливу на товарну біржову торгівлю в Україні

Ознака фактору	Сутність фактору
Економічні	кризовий стан економіки несприятливий інвестиційний клімат недосконалість системи оподаткування низький рівень платоспроможності підприємств
Політичні	нестабільність між політичними силами мало ефективність антимонопольних заходів недосконале законодавство
Адміністративно-правові	відсутність повної нормативно-правової підтримки біржової торгівлі недостатньо дієве впровадження ф'ючерсних та опціонних угод
Соціальні	низький рівень довіри до біржової діяльності низька кваліфікація фахівців та учасників біржових процесів

Джерело: доповнено автором на основі джерела [1]

Доречно виокремити рівні впливу державного регулювання на розвиток біржової торгівлі, залежно від яких має формуватися система координації та регулювання процесів біржової торгівлі, що значно спростить перехід від більш простих методів управління до більш високоефективних та прогресивних методичних основ запровадження сучасних управлінських засад.

Запровадження державної політики в сфері біржової торгівлі доцільно здійснювати на чотирьох рівнях: локальному, регіональному, національному та глобальному (рис. 1).

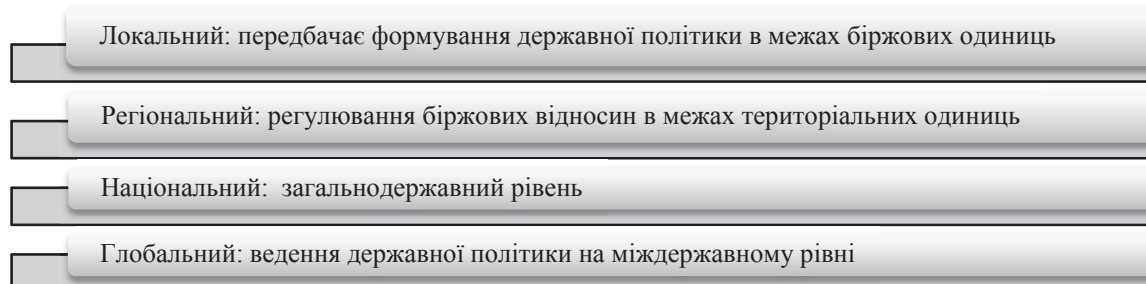

Рис. 1. Рівні реалізації державної політики у сфері біржової торгівлі

Джерело: авторська розробка

На **локальному** рівні необхідно удосконалити ряд позицій, що формують систему біржових відносин і зможуть синхронізувати взаємовідносини держави і організацій саморегулювання бірж.

Організаційна структура товарної біржі формувалася протягом еволюції бірж і сьогодні являє собою організаційну форму, до якої включені нормотворчі та виконавчі складові. Виходячи з вище наведеного, спробуємо сформулювати ключові засади удосконалення функцій, що виконують органи внутрішнього управління біржею та інші організаційні одиниці.

Безпосередньо найвищим органом управління товарною біржею є збори членів біржі. Функції, що виконує цей орган досить розширені, проте не виходять за рамки управлінських. Загальними зборами членів далі формуються інші керівні органи, такі як біржовий комітет, ревізійна та арбітражна комісія.

Кожен з робочих органів біржі виконує ряд функцій, що в тій чи іншій мірі забезпечують діяльність структури. В нашій країні біржова діяльність й досі знаходиться на етапі становлення, так як чисельність діючих бірж в багатьох випадках не відповідає якості їхньої діяльності та отриманих результатів для економіки країни.

Звернемо увагу на такий робочий орган біржі як брокерська контора. Брокерські контори можна назвати одним із ключових органів біржі, адже саме тут відбувається купівля і продаж реальних товарів та укладання всіх товарно-біржових угод. В брокерських конторах працюють як брокери, так і агенти та дилери. Характеристика їх діяльності відрізняється за певними критеріями, серед яких види біржових операцій, види біржових угод, порядок проведення розрахунків, система оплати і т.п.д., але без біржових посередників торгівля на біржі не можлива.

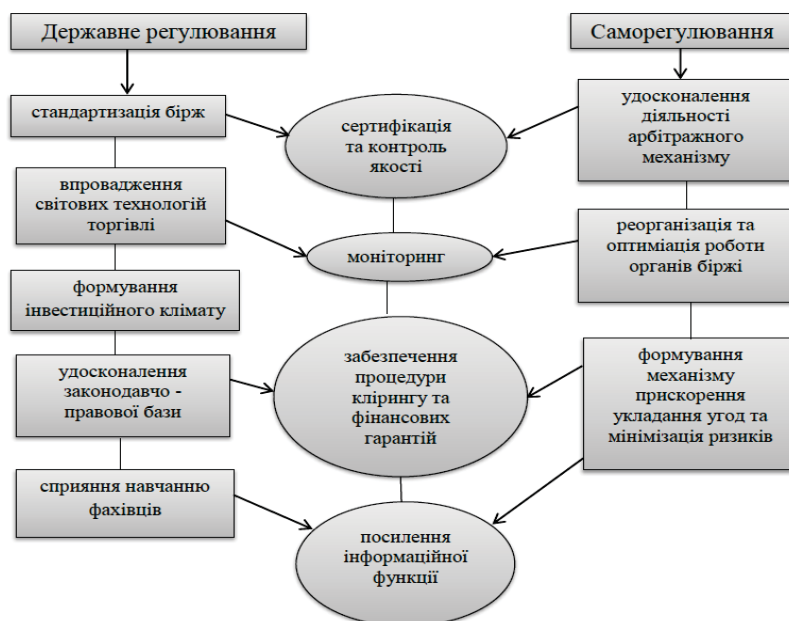
В нашій країні, посередниками можуть бути люди, які не мають спеціальної освіти у сфері торгівлі, але є членами біржі, володіють певними навиками та проходили стажування. Зацікавленість посередників в продажах очевидна, адже вони отримують прибуток від укладання угод, тим самим підкреслюючи свою спроможність та компетентність в біржовій справі. Існує певна незалежність брокерських контор від самої біржі, оскільки брокерська контора має статут та інші установчі документи згідно яких може здійснювати самостійне укладання договорів та відкривати власні рахунки.

Крім основної функції укладання договорів, посередники брокерських контор повинні постійно здійснювати моніторинг на ринку цін, використовуючи при цьому різноманітні методи вивчення ринку та застосовувати сучасні прийоми маркетингової діяльності, в тому числі і рекламу, для залучення нових потенційних клієнтів на біржовий ринок.

На даному етапі розвитку біржової торгівлі в Україні існує перелік недоліків та проблем у роботі біржових посередників, а відтак і брокерських контор, серед яких наступні:

- недостатньо високий кваліфікаційний рівень;
- низький рівень довіри з боку продавців та покупців;
- наявність значних ризиків при укладанні угод;
- низький рівень маркетингової політики на локальному рівні;
- недосконалість забезпечення інформаційної функції серед потенційних клієнтів;
- недостатній рівень підтримки з боку держави.

Ці та інші недоліки уповільнюють процес розвитку та становлення біржової справи в нашій країні. Для усунення негативних наслідків, до яких може призвести пасивний розвиток структурних органів бірж, необхідне застосування комплексних методичних підходів, серед яких важливу роль відіграватиме як підтримка з боку держави так і посилення регулювання в середині біржової структури. Ми пропонуємо схему важелів розвитку біржової торгівлі за участю держави та органів саморегулювання (Рис. 2).

Рис. 2. Важелі впливу на розвиток біржової торгівлі

Джерело: авторська розробка

Якщо говорити про саморегулювання бірж, то слід відмітити, що багато дослідників надають перевагу саме такому керівному апарату.

На жаль попри всі переваги саморегулюючих біржових організацій, на кінцевому етапі не варто чекати позитивних результатів, адже в нашій країні чимала роль відведена і державному апарату управління, тому більшість функцій біржової торгівлі не можливо реалізувати без підтримки і втручання органів влади. Хоча не варто забувати, що надмірний тиск з

боку органів державного регулювання на внутрішню організацію роботи бірж, неодмінно вплине на ефективність їх роботи.

Наступний рівень впровадження державної політики щодо біржової торгівлі – регіональний. На цьому рівні, як і на інших існує сукупність не доопрацювань з боку державних органів влади та відсутність чіткого механізму формування політики розвитку біржових відносин. Суттєвою тут є участь місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування в біржовій діяльності регіонів та областей нашої країни. Звичайно ж така участь передбачає узгодженість дій як на державному рівні так і на рівні керівних органів безпосередньо бірж.

Все частіше постає проблема участі малих суб'єктів господарювання в біржовій торгівлі, оскільки біржова торгівля передбачає оптову купівлю та продаж товарів або послуг, що фактично унеможлиблює вихід дрібних товаровиробників на легалізований оптовий ринок.

Для розв'язання проблем залучення малих підприємств до участі в біржовій торгівлі необхідно чітко сформулювати методичні засади сприяння інтеграційним процесам виходу на біржовий ринок та забезпечення рівних умов усіх учасників біржової торгівлі. Наприклад створення добровільних об'єднань малих суб'єктів підприємництва для задоволення спільних потреб реалізації продукції на біржах, формування веб-порталу, що буде наповнений необхідною інформацією з можливістю пошуку та організацією об'єднань малих суб'єктів господарювання.

Національний, тобто загальнодержавний рівень передбачає ведення державної політики в більш ширшому розумінні, а саме, в межах країни.

Не можна сказати, що на сьогоднішній день взагалі відсутня державна політика розвитку біржової торгівлі в Україні, але провадиться вона на низькому рівні і потребує глибокого реформування та оновлення. Світові тенденції економічного, промислового та соціального розвитку чітко формують думку, щодо правильності дій на державному рівні. В той же час ми не можемо з впевненістю сказати, що світовий досвід ведення біржової торгівлі можна повністю спроектувати на нашу країну, адже існуюча економічна система знаходиться на нижчому щаблі і потребує глибокого переформатування. Для стабілізації процесів розвитку біржової справи необхідно сформулювати чіткий механізм дій з боку держави. В загальному розумінні вчені по різному трактують визначення механізму державного управління, які наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 - Підходи до визначення поняття «механізм державного управління»

Визначення механізму державного регулювання	Джерело
інструмент реалізації функцій держави та її виконавчої влади	Атаманчук Г. В. Теория государственного управления [Текст] : курс лекц. / Г. В. Атаманчук. — 3-е изд., доп. — М. : ОМЕГА-Л, 2005. — 584 с.
практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на будь-які суспільні відносини з метою досягнення поставлених цілей	Бакуменко В. Д. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами [Електронний ресурс] : наук.-дослід. роб. / В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко. — К. : НАДУ ; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. — 41 с. — Режим доступу : http://www.napa-eurostudies.org.ua/2-2.rtf .
комплексну систему державного управління, складовими якої є конкретні механізми управління (економічний, мотиваційний, політичний, правовий тощо), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективне функціонування єдиного державного механізму	Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» №3, 2009
сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління	Малиновський В. Я. Державне управління. Навчальний посібник. - Вид. 2-ге, доп. та перероб. - К.: Атіка, 2003. - 576 с.

Джерело: побудовано автором на основі даних [2, 3, 4, 5]

Узагальнивши вище наведені судження доцільно сформулювати своє визначення механізму державного регулювання, що стосується саме біржової діяльності. Отже механізм державного регулювання біржової діяльності – це система загальнодержавних та локальних інструментів, заходів та дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей щодо розвитку та регулювання системи біржових відносин.

Формування конкретних цілей і задач на державному рівні, має стати методологічною основою для розвитку, що приведе в дію механізм регулювання біржових відносин та відновить процеси становлення здорового економічного середовища країни.

На сьогодні мала увага держави звертається саме на наукову складову досліджень біржової діяльності. Вченим економістам та практикам–біржовикам не вистачає фінансового та інвестиційно підґрунтя для проведення аналізу і розробки прогнозів. Дані, що використовуються для проведення досліджень важко знайти первинному стані, а зарубіжний досвід подекуди складно інтерпретувати на нашу систему біржового ринку та біржових відносин. На ряду з цим постає проблема розробка інновацій в досліджуваній

сфері. Державна політика в сфері інновацій – це окрема не менш важлива складова всієї системи державного регулювання. Пріоритетними напрямками її розвитку в нашій країні мають стати:

- підтримка базових наукових досліджень в галузі економіки та біржової діяльності;
- розвиток та підтримка галузей промисловості та підвищення конкурентоспроможності підприємств;
- фінансова підтримка;
- вдосконалення системи підтримки товаровиробників;
- залучення потенційних інвесторів.

Наступний рівень ведення державної політики – глобальний або міждержавний. В сфері біржової торгівлі це стосується на сам перед виходу на міжнародний оптовий ринок вітчизняного товаровиробника та залучення іноземних інвестицій. Серед основних тенденцій розвитку бірж в контексті глобалізації економіки, вчені виділяють [6,7,8,9]:

- універсалізація, тобто укрупнення бірж та перетворення частину з них в міжнародні;
- зниження частки операцій з реальними товарами і по кількості і за об'ємом в загальному обороті товарних бірж за рахунок збільшення частки операцій похідними фінансовими інструментами;
- розширення географії біржової торгівлі товарами;
- збільшення кількості учасників товарних бірж і розширення кількості економічних суб'єктів, що торгують на біржах;
- концентрація бірж в провідних фінансових центрах;
- збільшення частки асортименту товарів, що є основою для похідних фінансових інструментів на біржі;
- підвищення значущості інформаційних технологій на біржах та зростання їх можливостей;
- зміна стилю і методів державного регулювання бірж;
- поліпшення рівня проінформованості щодо біржових торгів.

Для розвитку біржового ринку та біржових відносин в глобальному контексті, варто виділити наступні етапи вивчення стану зовнішньоекономічного середовища:

- вивчення кон'юнктури і політики діяльності основних партнерів;
- розробка прогнозів торгівельно-економічних зв'язків;
- дослідження можливості іноземного кредитування та інвестування;

➤ формування проектів антидемпінгових законодавчих актів.

Підводячи підсумок, слід сказати, що для формування дієвих та ефективних методологічних засад необхідно поставити перед урядом та органами державного управління наступні цілі:

➤ розробити методологію та систему державного регулювання біржової торгівлі з урахуванням особливостей економічного та соціального розвитку країни;

➤ визначити на перспективу основні економічні, соціальні та наукові напрями розвитку біржових відносин, як в загальному для країни так і для окремих регіонів, сфер та галузей;

➤ визначити і конкретизувати шляхи досягнення цілей;

➤ сформувати організаційно-правову базу процесів переходу до сучасних ринкових відносин;

➤ відповідним органам та установам здійснювати контроль за виконанням поставлених цілей, програм та інших елементів.

Висновки. Результатом формування методичних засад функціонування державної політики біржової торгівлі стане прозорість біржового ринку, прискорення міжнародного обороту капіталу та надання створення умов для макроекономічного планування на національному і глобальному рівнях. Активізація розвитку інформаційного простору та підвищення використання інтернет ресурсів забезпечить залучення зацікавлених учасників біржової торгівлі, розширить маркетингові можливості бірж. Формування ефективного правового поля надасть можливість учасникам біржових торгів отримати гарантії виконання біржових угод і можливість страхувати цінові ризики. За цих та інших умов біржовий ринок в дійсності стане місцем вільного ціноутворення, що сприятиме високоефективним економічним взаємовідносинам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сидоренко О.В. Управління розвитком біржового ринку сільськогосподарської продукції: теорія, та практика: монографія / О.В. Сидоренко // За автор. ред. – К.: ЦП «Компринт», - 352 с.
2. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления [Текст] : курс лекц. / Г.В. Атаманчук. - 3-е изд., доп. — М.: ОМЕГА-Л, 2005. — 584 с.

3. Бакуменко В. Д. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції України, розробка пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління цими процесами [Електронний ресурс] : наук.-дослід. роб. / В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко. — К. : НАДУ ; Центр навчання і досліджень з європейської та євроатлантичної інтеграції України. — 41 с. — Режим доступу : <http://www.nara-eurostudies.org.ua/2-2.rtf>.
4. Кравченко О. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток» №3, 2009.
5. Малиновський В. Я. Державне управління. Навчальний посібник. - Вид. 2-ге, доп. та перероб. - К.: Атіка, 2003. - 576 с.
6. Фельдман А.Б. Производственные финансовые и товарные инструменты / Фельдман А.Б. – М. «Финансы и статистика», 2003. – 304 с.
7. Соловьев П.А. Современные тенденции биржевого рынка производных финансовых инструментов: преимущества и опасности / Соловьев П.А. // Срочный рынок. – 2004. - №8 (10) – С. 16-18.
8. Офіційний сайт НКЦПФР. Режим доступу: <http://www.ssmsc.gov.ua/>
9. Шаров О. Концептуальні засади створення конкурентоспроможного ринку фінансових послуг / Шаров О. // Фінансовий ринок України. - 2008. - № 7-8. – С. 9-14.